

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
БАЖАЛА Юрія Миколайовича
на дисертаційну роботу (монографію) Новікової Ірини Едуардівни
«Активізація технологічного трансферу у дослідницьких університетах:
теорія та практика», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством**

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу І.Е. Новікової, яку представлено у вигляді монографії, присвячено вирішенню актуальної теоретичної та практичної проблеми наукового обґрунтування концептуальних засад формування і розвитку інституційного та організаційно-методичного забезпечення ефективного трансферу технологій у дослідницьких університетах. Ця проблематика досліджується в дисертації на базі вивчення та узагальнення кращих практик активізації технологічного трансферу в дослідницьких університетах світу, а також в українських закладах вищої освіти. Розкриття економічної категорії трансферу технологій здійснено у контексті представлення сучасних соціально-економічних процесів становлення і розвитку постіндустріального знанневого інтелектуального суспільства в багатьох передових країнах.

Для України такого роду комплексне і міждисциплінарне дослідження виконано вперше і є дуже актуальним у річищі реформи вищої освіти, яка сьогодні активно триває. Подібні проблеми постали перед багатьма університетами світу і вже напрацьовано різноманітний досвід їх вирішення. В дисертації зроблено спробу творчо адаптувати цей досвід до українських умов, що тільки посилює актуальність виконаної роботи. В ній набули подальшого розвитку принципи, форми і методи управління дослідницькими університетами в частині технологічного трансферу, розвинуто розуміння їхньої місії та функцій у глобальному інноваційному просторі, напрями органічного поєднання освітньої та дослідницької компонент університетів.

Актуальним у даній дисертації є також узагальнення сучасних методів управління об'єктами інтелектуальної власності та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення стратегії державної політики з управління технологічним трансфером у вітчизняних дослідницьких університетах, розробка заходів і методів стимулювання розвитку академічного підприємництва в Україні на основі мережевих інструментів, зокрема ресурсів мережевої платформи “Enterprise Europe Network”. Спеціальну увагу в роботі приділено визначенню конкурентних переваг дослідницьких університетів за допомогою активізації розробки та використання технологічних інновацій, що розглядається також як елемент ефективної національної інноваційної системи і важливий фактор посилення науково-технологічного потенціалу країни у контексті підвищення її конкурентоспроможності на світовому рівні.

Виконання дисертаційної роботи І.Е. Новіковою і написання відповідної монографії здійснювалися відповідно до комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації” при участі в розробці і реалізації декілька науково-дослідних бюджетних тем: “Модернізація економіки України на засадах сталого соціально-економічного розвитку: закономірності, протиріччя, ризики” (№ ДР 0111U006456); “Розробка методів керування системою трансферу технологій” (№ ДР 0116U004825); “Макроекономічна стратегія реалізації європейського вектору економічного розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя” (№ ДР 0116U004822); “Заходи з реформування структури та системи трансферу технологій в університетах” (№ ДР 0118U004938); “Організаційно-економічне забезпечення трансферу технологій та формування підприємницького клімату у дослідницьких університетах України” (№ ДР 0118U001124); “Інноваційно-підприємницькі моделі сучасних університетів: світові тенденції, основні ризики та нові можливості для України” (№ ДР 0119U100323). Авторка брала участь у реалізації міжнародної грантової угоди “Horizon 2020: EEN-Ukraine” між Київським університетом імені Тараса Шевченка та Європейською

Комісією, будучи співвиконавцем спеціального проєкту COSME EEN “Розбудова інноваційного потенціалу українських МСП та посилення співпраці з європейськими МСП в Україні”.

Таким чином, вищевикладене дозволяє підтвердити актуальність даної дисертації І.Е.Новікової, яка буде сприяти вирішенню проблеми наукового забезпечення державної політики активізації технологічного трансферу у дослідницьких університетах з метою удосконалення управління цими процесами, включаючи стратегічне управління інтелектуальними активами, та підвищення конкурентоспроможності економіки України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертаційної роботи (монографії), публікацій та автореферату І.Е.Новікової дозволяє зробити висновок, що дана робота є логічно побудованим і завершеним дослідженням. В ній чітко визначено мету та завдання, методи та аналітичні інструменти їх досягнення. Основні наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовано і сформульовано авторкою самостійно, характеризуються науковою новизною та відображають особистий внесок у розв’язання актуальної наукової та практичної проблеми.

В дисертації застосовано комплексний системний підхід, який проявився у використанні загальнонаукових та спеціальних економічних методів дослідження. Виконана робота базувалась на поєднанні структурно-організаційного та інституціонального підходів (с. 20-87), застосовано такі методи стратегічного аналізу, як PEST (с. 291-292) і SWOT (с. 183-189, 293-302), широко використовувались методи класифікацій, співставлень, прогнозування, економіко-статистичні (с. 102-106, 237-247, 251-257), метод міжнародних порівнянь (с. 109-120, 172-182), історичний підхід (с. 69-76), методи оцінки ефективності (с. 399-407) тощо. За допомогою методів аналізу та синтезу опрацьовано законодавчо-нормативну базу у сфері комерціалізації наукових і технічних знань, здійснено кількісне оцінювання зв’язку між

масштабами витрат на наукову і науково-технічну діяльність та рівнем інноваційних досягнень університетів (с. 150-152, 251-258).

Проведене І.Е.Новіковою дисертаційне дослідження спирається на широку спеціальну інформаційну базу, зокрема опрацьовувались статистичні данні міжнародних аналітичних звітів, офіційні видання та стратегічні програмні документи міжнародних організацій: Відомства з патентів і товарних знаків США (USPTO), Всесвітнього економічного форуму (WEF), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Європейської Комісії, Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (OECD), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), Світового банку, Спільноти соціальних інновацій (SIC). Широко використовувались бази даних міжнародних рейтингів: Глобального економічного індексу (The Global Economy), Індексу економічної свободи (Economics Freedom), Індексу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), Рейтингу університетів світу (QS), а також аналітичних звітів провідних центрів інноваційного розвитку і дослідницьких університетів США, Великої Британії, ФРН та інших країн світу. Інформація про український інноваційний розвиток, у тому числі нормативна, бралась з щорічних та оперативних звітів Держстату, Міністерства освіти і науки та інших урядових структур, а також громадських організацій, аналітико-експертних центрів, аналітичних доповідей і звітів українських університетів.

Ознайомлення з текстом монографії, що виносить на захист як докторська дисертація, та публікаціями І.Е.Новікової дає підстави стверджувати, що представлені наукові положення, рекомендації та елементи наукової новизни можна вважати достатньо обґрунтованими та достовірними. Вирішення комплексу поставлених завдань, правильний вибір методів дослідження, достатня теоретична база забезпечили наукову обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій проведеного дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження. Найсуттєвішими науковими результатами докторської дисертації (монографії) І.Е. Новікової, отриманими особисто та відповідними до критеріїв наукової новизни і практичної цінності, можна вважати наступні.

Вперше в Україні виконано комплексний системний аналіз теоретико-методологічних засад та інституційного забезпечення управління ефективністю технологічного трансферу, який здійснюється сучасними дослідницькими університетами в умовах постіндустріальної, інтелектуальної економіки, класифіковано передумови активізації технологічного трансферу в закладах вищої освіти як одного з головних факторів побудови знаннєвої економіки, систематизовано їхні управлінські функції щодо комерціалізації результатів науково-дослідної академічної діяльності (с. 20-61).

До нових науково-практичних результатів дисертації (монографії) можна віднести розроблену авторкою алгоритмізовану модель технологічного трансферу, яка об'єднала чотири ключові фактори - мотивація, контроль, навчання та прийняття рішень, а також чотири фази такого трансферу – дослідницька, селекційна, захисна, розповсюджувальна (с. 28). Можна позитивно відзначити виконані узагальнення базових детермінант ефективності трансферу технологій у дослідницьких університетах та характеристик його результативності (с. 401-402).

Мають наукову та практичну цінність систематизовані принципи ефективного управління інтелектуальною власністю в університетах (с.152-168). В роботі обґрунтовується авторська точка зору про те, що об'єктами інтелектуальної власності не можуть управляти фахівці, які не беруть активної участі у формуванні та реалізації відповідних стратегій (с. 169). Такий підхід є дискусійним, але відповідні розробки пошукачки будуть корисними для вироблення збалансованого підходу на практиці.

Набула подальшого розвитку систематизація управлінського інституціонально-організаційного інструментарію активізації технологічного трансферу у дослідницьких університетах світу (с. 120-139). Виявлено і

детально систематизовано інституціональні недоліки та управлінські бар'єри розвитку існуючого державного регулювання науково-інноваційної сфери національної економіки України (с. 237-250). Обґрунтована необхідність та розроблено шляхи і методи удосконалення державної політики щодо регулювання наукової та інноваційної сфери національної економіки для підвищення ефективності технологічного трансферу в дослідницьких університетах України (с. 399-407).

Позитивно можна оцінити розроблену авторську стратегічну модель вибору та реалізації комерційного трансферу технологій з відповідною адаптацією та використанням інструментарію стратегічного управління, проаналізовано ризики, що можуть виникати в процесі реалізації стратегії комерціалізації наукових та технологічних досягнень в підприємницькому університеті (с. 274-296), запропоновано методику оцінювання ефективності діяльності центру трансферу технологій у дослідницькому університеті, удосконалити методику експертної оцінки діяльності таких центрів у контексті комерціалізації трансферу технологій (с. 401-405).

Багато уваги в роботі приділено комплексному авторському дослідженню сутності дослідницького університету та його ролі в економічному розвитку країн, зокрема висвітлено роль наукових колективів у контексті формування глобального інформаційного суспільства, а також виокремлено основні досягнення та прорахунки українських університетів на шляху становлення академічного підприємництва, а також визначено перспективи створення та комерціалізації стартапів на базі університетів в Україні (с. 142-185).

Висока ступінь новизни притаманна результатам проведених пошукачкою експертних соціально-економічних досліджень щодо аналізу реальної ситуації з трансферу технологій в дослідницьких університетах України, зокрема в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (с. 251-274). Це дозволило виділити основні проблеми та пріоритетні завдання на шляху активізації трансферу академічних технологій та запропонувати нормативно-правові, фінансової-економічні та структурно-організаційні

напрями активізації трансферу технологій при імплементації європейських принципів управління університетськими інноваціями (с. 237-250). Позитивної оцінки заслуговують запропоновані моделі фінансування досліджень і розробок в університетах (с.215-230).

Науковий інтерес представляють запропоновані автором стратегічні підходи щодо активізації академічного підприємництва в сучасних мега-університетах, що загалом передбачає популяризацію та стимулювання дослідницької діяльності у контексті розвитку просвітництва на теренах міжнародного академічного підприємництва для формування громадської та політичної візії щодо імперативної необхідності розвитку високотехнологічної, експортно-орієнтованої та соціальної моделі економіки (с.274-301). Методологічно правильним в роботі є розвиток управлінського підходу щодо визначення ризиків, які можуть виникати в процесі реалізації стратегії комерціалізації інновацій в підприємницькому університеті (с.320-330).

Цінність та піонерний характер даної дисертаційної роботи (монографії) обумовлений і тим, що І.Е. Новікова брала безпосередню участь у розвитку міжнародної мережі “Enterprise Europe Network”, яка працює задля підтримки малих та середніх інноваційних підприємств, що уможливило проведення ряду контактних соціологічних досліджень, на основі яких визначено потенційний попит на українські університетські розробки з боку зарубіжних компаній, а також рівень готовності іноземних стейкхолдерів співпрацювати з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка в інноваційно-інвестиційному напрямі (с. 362-375, с. 408-417).

Теоретичне і практичне значення роботи. Основні результати і висновки дисертації (монографії) І.Е. Новікової мають теоретичну і практичну цінність, в ній розроблено принципи, напрями та оригінальні методи для вирішення актуальної наукової та прикладної проблеми - формування і розвиток теоретико-методологічних засад управління трансфером технологій у дослідницьких університетах України та розробка відповідного організаційно-аналітичного та інституційного забезпечення державної інноваційної політики.

Практичне значення наукових результатів дисертаційного дослідження І.Е. Новікової підтверджується реальним їхнім впровадженням у діяльності центральних органів державної влади, інноваційних компаній, а також використанням при виконанні бюджетних та договірних науково-дослідних робіт, що має документальне підтвердження. Напрацьовані в роботі матеріали можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні спеціальних курсів, підготовці методичних посібників і університетських підручників.

Повнота викладення основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях та авторефераті. Основні результати даної дисертації, в тому числі розроблені в ній конкретні пропозиції та заходи інноваційної політики, відображено в 48-ми опублікованих наукових працях загальним обсягом 54,35 д.а., а саме: 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії, 24 статті в наукових фахових виданнях, з яких 7 статей індексуються у міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science Core Collection, 2 статті опубліковано в наукових періодичних виданнях інших країн, 23 публікації за матеріалами конференцій, 1 публікація в інших виданнях. Інтелектуальна власність пошукачки щодо отриманих в її роботі результатів засвідчена 7-ма свідоцтвами про реєстрацію авторського права на твір.

Основні науково-методичні та прикладні розробки дисертації оприлюднені на численних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що підтверджує достатній рівень апробації результатів дисертаційної роботи та її практичну значимість.

Результати дослідження були реалізовані, як при розробці та впровадженні науково-дослідних бюджетних тем, так і при виконанні низки важливих міжнародних грантових проектів, зокрема спеціальної грантової угоди “Horizon 2020: EEN-Ukraine” між Київським університетом імені Тараса Шевченка та Європейською Комісією в рамках реалізації спеціального проекту COSME EEN «Розбудова інноваційного потенціалу українських МСП та посилення співпраці з європейськими МСП» в Україні.

В авторефераті повністю відображено зміст та основні положення, що сформульовані в дисертаційній роботі (монографії). Автореферат відповідає нормативним вимогам МОН України.

Критичні зауваження та дискусійні положення. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу (монографію) І.Е. Новікової за науковою новизною, змістом, структурою, обґрунтованістю висновків і практичною значимістю, можна також звернути увагу на певні дискусійні положення, висловити зауваження та пропозиції.

1. Було би доцільним більше уваги приділити положенням теорії економічного розвитку Й. Шумпетера в частині розкриття особливої ролі підприємців-інноваторів як головного фактору економічного зростання. Цей аспект висвітлено в його основній фундаментальній праці «Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу», яку не залучено до аналізу. Саме цей концептуальний підхід може дати багато дороговказів, як треба розбудовувати дослідницькі університети в Україні.

2. В аналітичному огляді наукової літератури було би доречним приділити більше уваги огляду праць вітчизняних та закордонних авторів щодо методологічних особливостей стратегічного управління академічними об'єктами інтелектуальної власності (с. 37-46), зокрема в аспекті визначення основного категоріального апарату роботи: «місія дослідницьких університетів у розвитку наукоємного бізнес середовища», «науково-інноваційна підприємницька стратегія дослідницьких університетів», «стратегічне управління об'єктами інтелектуальної власності в дослідницьких університетах», «технологічний трансфер дослідницьких університетів».

3. В дисертації (монографії) є декілька згадок про значущість прийнятого в США закону Бея-Доула для успішного розвитку дослідницьких університетів США та інших країн (с. 45, 54, 133, 136). Проте цей досвід не застосовується авторкою при стратегуванні розвитку дослідницьких університетів в Україні. На наш погляд, це є недоліком, бо без реалізації подібних змін в українському

законодавстві буде важко досягти позитивних результатів університетського технологічного трансферу.

4. Дисертація (монографія) набула би більшої доказової бази, якщо ширше використовувався сучасний економіко-математичний апарат при обґрунтуванні узагальнених І.Е. Новіковою видів основних сучасних стратегій управління об'єктами інтелектуальної власності у дослідницьких університетах. Також було би доцільним проведення системного аналізу позитивних і негативних характеристик обраних стратегій та визначити пріоритетну модель для сучасної української ситуації, навести прогностичні розрахунки (с. 161-162).

5. В цікавому і змістовному підрозділі 3.6. «Джерела і ресурси фінансування академічної науки: кількісні характеристики та сучасні проблеми» чомусь відсутні детальні статистичні дані щодо власне фінансування академічної науки в Україні, які можна було представити у вигляді структурної динаміки видів та джерел такого фінансування, це посилило би проведений аналіз (с. 215-234).

6. Робота містить аналіз значної кількості різних моделей технологічного трансферу з використанням складових різних відомих міжнародних індексів інноваційного розвитку (с. 337-342, 354), водночас дослідження могло підсилити уніфіковане представлення цих факторів для побудови узагальнюючої схеми взаємозв'язку та взаємозалежності різних представлених індикаторів та отриманих авторкою результатів, що могло би допомогти більш цілеспрямованому їхньому застосуванню при виробленні авторських рекомендацій з удосконалення державної інноваційної політики активізації технологічного трансферу у дослідницьких університетах (349-362).

Зазначені зауваження, дискусійні положення та побажання не змінюють нашу високу позитивну оцінку дисертаційної роботи (монографії) І.Е. Новікової та визначеної у відгуку її теоретичної та практичної значущості, а тільки засвідчують складність проблеми, що розглядалась, та її актуальність.

Загальний висновок. Дисертаційна робота (монографія) Новікової Ірини Едуардівни є самостійним, завершеним дослідженням актуальної наукової та прикладної проблеми - формування і розвиток теоретико-методологічних засад управління трансфером технологій у дослідницьких університетах України та розробка відповідного організаційно-аналітичного та інституційного забезпечення державної інноваційної політики. Представлені результати отримані пошукачкою самостійно, їх можна класифікувати як такі, що мають наукову новизну, є обґрунтованими і практично значимими. Науковий рівень, зміст та оформлення роботи (монографії) відповідають офіційним вимогам.

Дисертаційна робота Новікової Ірини Едуардівни, що представлена у вигляді монографії «Активізація технологічного трансферу у дослідницьких університетах: теорія та практика», відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.09.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016), а її автор Новікова Ірина Едуардівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії
Національного університету
“Києво-Могилянська академія”,
Заслужений діяч науки і техніки України

Ю.М. БАЖАЛ

